

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 5/2009 vp

Hallituksen esitys laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 26 päivänä marraskuuta 2008 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta (HE 198/2008 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Tuomo Antila, oikeusministeriö
- lakimies Hanna Rantala, sosiaali- ja terveysministeriö
- käräjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen, Helsingin käräjäoikeus
- vt. kirkkoneuvos Kai Vahtola, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus
- lakimiesasessori Pekka Leino, Espoon hiipakunnan tuomiokapituli
- puheenjohtaja Klaus Korhonen ja tiedottaja Ari Kattainen, Suomen Helluntaikirkko

- lastenpsykiatri, tutkimusprofessori Tytti Solantaus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- johtava asiantuntija Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry
- erityisasiantuntija Juha Jokinen, Suomen Kuntaliitto
- järjestölakimies Tiina Tammi, Pelastakaa Lapset ry
- hallituksen jäsen Anna Moring, Sateenkaariperheet ry
- vt. pääsihteeri Johanna Pakkanen, Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry
- pääsihteeri, rovasti Henrik Perret, Suomen teologinen instituutti
- päätoimittaja Leif Nummela, Uusi Tie -lehti.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Suomen ortodoksinen kirkollishallitus
- lapsiasiavaltuutettu
- Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry
- kliinisen psykologian professori Jarl Wahlström

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia. Esityksen mukaan rekisteröidyn parisuhteen osapuoli saisi mahdollisuuden adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaisen perheen sisäisen adoption jälkeen lasta pidettäisiin rekisteröidyn parin yhteisenä lapsena.

Perheen sisäisen adoption edellytykset, adoptionissa noudatettava menettely ja adoption oikeusvaikutukset määräytyisivät lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaisesti.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen vahvistamisesta.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

*Yleisperustelut**Yleistä*

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ei nyky-lainsäädännön mukaan voi ottaa ottopapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lasta. Lapsella ei näin ole oikeudellista vanhemmuus- tai sukulaisuus-suhdetta oman vanhempansa parisuhdekumppaniin. Tämä merkitsee sitä, että lapsella ei ole oikeutta saada elatusta vanhempansa parisuhdekumppanilta eikä hänelle voida vahvistaa tapaa-misoikeutta, jos parisuhde purkautuu. Jos lap-sen vanhempi kuolee, lapsen huollon järjestä-miseen voi liittyä epätietoisuutta. Lapsi ei myös-kään peri vanhempansa parisuhdekumppania eikä tämän sukulaisia.

Esityksen tarkoituksena on hallitusohjelman mukaisesti mahdollistaa nais- ja miesparien oikeus perheen sisäiseen adoptioon. Keskeisenä tavoitteena on parantaa rekisteröityjen parien perheissä elävien lasten oikeudellista asemaa. Perheen sisäisellä adoptiolla edellä mainitut nykytilan ongelmat voidaan poistaa, kun lapsesta tulee rekisteröidyn parin yhteinen lapsi.

Esityksen taustalla ovat tällä vuosikymmenellä tehdyt lakiuudistukset ja yhteiskunnallinen kehitys. Vuonna 2002 on mahdollistettu kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhteen rekisteröiminen (rekisteröidystä parisuhteesta annettu laki 950/2001). Parisuhteen rekisteröimisellä on lähtökohtaisesti samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella. Vuonna 2007 on tullut voimaan hedelmöityshoidoista annettu laki (1237/2006), joka mahdollistaa sen, että myös naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa, voidaan antaa hedelmöityshoitoa. Näin ollen hedelmöityshoitoa voidaan antaa esimerkiksi naiselle, joka elää rekisteröidyssä parisuhteessa toisen naisen kanssa. Hallituksen esityksessä arvioidaan, että perheen sisäisen adoption tullessa mahdolliseksi rekisteröidyille pareille sitä tullaan parin ensimmäisen vuoden aikana lain voimaantulon jälkeen hakemaan suhteellisen pienessä määrässä perheitä, alle 200 perheessä.

Valiokuntakäsittelyssä enemmistö asiantuntijoista on kannattanut hallituksen esitystä. Esitystä on kuitenkin myös vastustettu tai siihen on suhtauduttu varauksellisesti muun muassa uskonnollisten arvokysymysten pohjalta.

Lapsen huoltajuus ja muut keinot

Valiokuntakäsittelyssä on tuotu esiin kysymys siitä, voidaanko lapsen oikeudellinen ja muu asema perheen sisäisen adoption sijasta turvata muilla oikeudellisilla keinoilla, esimerkiksi vahvistamalla huoltajuus käräjäoikeudessa. Valiokunta toteaa, että huoltajuuden vahvistaminen käräjäoikeudessa ei perusta lapselle oikeutta saada elatusta huoltajaltaan eikä myöskään oikeutta saada vahvistettua tapaa-misoikeutta esimerkiksi rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua. Huoltopäätös ei myöskään tuo mukanaan perintöoikeutta. Nämä lapsen oikeudet liittyvät lainsäädännössämme vanhemmuuteen, joten lapsen asemaan liittyviä nykyisiä ongelmia ei voida ratkaista huoltopäätöksen avulla.

Lisäksi valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että perheen sisäisen adoption mahdollistamisella rekisteröidyn parin perheessä elävän lapsen oikeudellista asemaa voidaan parantaa Suomen lainsäädännössä ja kansainvälisesti tunnetun ja hyväksytyin lapseksiottamisinstituution kautta. Tällöin ei ole tarpeen luoda lainsäädäntöön uusia vanhemmuuden muotoja tai vanhemmuuden vahvistamisen keinoja harvalukuisia rekisteröityjen parien perheitä varten. Uuden, erikseen säännellyn vanhemmuuden kategorian säätäminen nyt tarkoitettuja tapauksia varten ei näin ole perusteltua.

Perhemuodot ja vanhemmuuden käsite

Perheen sisäisen adoption myötä lapsi saisi juri-disiksi vanhemmikseen joko kaksi äitiä tai kaksi isää. Tämä merkitsee muutosta vanhemmuutta koskevaan nykyiseen sääntelyyn, joka lähtee siitä, että vanhemmat ovat vastakkaista sukupuolta ja lapsella on vain yksi äiti ja yksi isä.

Eräiden valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan esitetyllä sääntelyllä vahvistetaan

uutta perhemallia, jossa lapsen lähtökohtainen oikeus isään ja äitiin ei toteudu. Esityksen nähdään muuttavan äitiyden ja isyyden käsitteiden sisältöä.

Valiokunta toteaa, että vanhemmuuden sekä äitiyden ja isyyden käsitteillä on keskeinen asema perhelainsäädännössä ja niillä on myös yleistä yhteiskunnallista merkitystä. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, näiden käsitteiden avulla jäsenetään ihmissuhteita, joiden kautta lapsi syntyessään kiinnittyy ympäröivään yhteiskuntaan ja saa elämälleen juuret. Näistä syistä mainittujen käsitteiden sisällön muuttaminen edellyttää perusteellista harkintaa. Tässä harkinnassa valiokunta antaa erityistä painoarvoa sille, että rekisteröityjen parien perheissä elää jo nykyisin lapsia. Kahden samaa sukupuolta olevan henkilön vanhemmuus on siten olemassa oleva yhteiskunnallinen ilmiö. Näin ollen vanhemmuuden käsitteen ja lainsäädännön muuttamisessa voidaan katsoa olevan kyse yhteiskunnassa jo tapahtuneiden muutosten huomioon ottamisesta.

Biologisen vanhemman aseman turvaaminen

Esityksen yhtenä tavoitteena on turvata lapsen biologisten vanhempien asema perheen sisäisen adoption käyttöalaa laajennettaessa. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ei kuitenkaan tarvita lainsäädäntömuutoksia, sillä biologisten vanhempien oikeudet on turvattu tehokkaasti jo voimassa olevassa laissa. Lapseksiottamisesta annetun lain pääsäännön mukaan lapseksiottamista ei voida vahvistaa, elleivät lapsen vanhemmat ole antaneet tähän suostumustaan. Tämä sääntö antaa vanhemmalle mahdollisuuden pysyä vanhempana, jos hän sitä itse haluaa. Ainoastaan poikkeuksellisesti erittäin tiukkojen edellytysten täytyessä lapseksiottaminen voidaan kyseisen lain mukaan vahvistaa ilman vanhemman suostumusta.

Perheen sisäisessä adoptiossa lapsen oikeudellinen suhde toiseen aikaisempaan vanhempaan ja tämän sukuun katkeaa. Tämä perustuu lapseksiottamisesta annetun lain nykyisiin säännöksiin. Jos sisäinen adoptio ei katkaisisi oikeudellista suhdetta toiseen vanhempaan, lapsella

olisi samanaikaisesti kolme juridista vanhempaa. Tämä olisi perustavanlaatuinen muutos sekä oikeudellisesti että yhteiskunnallisesti ja koskisi myös avioparin perheissä tapahtuvaa adoptiota. Valiokunnan mielestä nykytilan muuttaminen tässä suhteessa ei ole tässä yhteydessä tarpeen eikä perusteltua.

Ottolapsineuvonta

Perheen sisäinen adoptio edellyttää ottolapsineuvonnan antamista. Ottolapsineuvonnassa selvitetään muun muassa, onko perheen sisäinen adoptio lapsen edun mukaista. Mahdollisuus hakea perheen sisäistä adoptiota rekisteröityjen parien perheissä tuo ottolapsineuvontaan uudenlaisissa perhetilanteissa eläviä asiakkaita, mikä voi vaikuttaa ottolapsineuvonnan sisältöön. Valiokunta pitää tärkeänä, että ottolapsineuvonnan antajien täydennyskoulutuksesta ja perehdytyksestä huolehditaan.

Saadun selvityksen mukaan ottolapsineuvontaan tulevien asiakkaiden määrä on viime aikoina yleisesti ottaen vähentynyt, kun kansainvälinen adoptio on vaikeutunut adoptioon tarjolla olevien lasten vähentymisen myötä. Tästä syystä valiokunta pitää oletettavana, että harvalukuisten rekisteröityjen parien tarvitsema ottolapsineuvonta voidaan hoitaa ottolapsineuvonnan nykyisillä resursseilla. Resurssien riittävyyttä on kuitenkin tarpeen seurata.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännös

Esityksen mukaan tarkoitus on, että lainmuutos tulisi voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen vahvistamisesta. Perustelujen mukaan kolmen kuukauden voimaantuloaika on tarpeen, jotta uudenlaisen perhemuodon edellyttämät tekniset muutokset väestötietojärjestelmään ehditään tehdä ennen lain voimaantuloa. Valiokunnan saaman tiedon mukaan Väestörekisterikeskus on pitänyt mainittua kolmen kuukauden aikaa riittävänä. Myös valiokunnan mielestä kolmen kuukauden voimaantuloaika on riittävä ottaen huomioon, ettei muiden viranomaisten tietojärjestelmiä tarvitse ehtiä päivittää ennen lain voimaantuloa eikä saadun selvityksen mukaan ole odotettavissa, että vahvistettuja uuden lain mu-

kaisia adoptioita olisi ensimmäisinä kuukausina lain voimaantulon jälkeen runsaasti.

Lisäksi esitetään, että kahden vuoden ajan lain voimaantulosta perheen sisäistä adoptiota voidaan hakea myös tilanteessa, jossa lapsen vanhemman ja lapseksiottajan rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä. Tarkoituksena on antaa mahdollisuus hakea perheen sisäistä adoptiota niille pareille, jotka ovat parisuhteensa purkaneet ennen lain voimaantuloa.

Siirtymäaikaa on asiantuntijakuulemisessa kannatettu, mutta siihen on suhtauduttu myös varauksellisesti. Lisäksi on kiinnitetty huomiota ottolapsineuvonnan ruuhkautumisen mahdollisuuteen. Tältä osin on tuotu esiin, ettei adoption vahvistaminen siirtymäajan kuluessa saa estyä. Ruuhkautumisen varalta on myös esitetty, että siirtymäaika tulisi pidentää kolmeen vuoteen.

Valiokunta pitää siirtymäajan käyttöönottoa perusteltuna esityksessä esitetyillä perusteilla. Valiokunta kuitenkin ehdottaa, että siirtymäaika pidennetään kahdesta vuodesta kolmeen vuoteen. Näin voidaan valiokunnan mielestä paremmin varmistaa sekä ottolapsineuvonnan antaminen siirtymäsäännöksessä tarkoitetuille pareille että se, että kyseiset parit ehtivät panna hakemuksensa käräjäoikeudessa vireille siirtymäajan kuluessa.

Lopuksi

Asiantuntijakuulemisessa on tuotu esiin, että tässä yhteydessä samalla mahdollistettaisiin yhteisadoptio rekisteröidyille pareille. Tämän osalta valiokunta toteaa, että perheen sisäinen adoptio ja yhteisadoptio eroavat luonteeltaan merkittävästi toisistaan. Perheen sisäinen adoptio koskee lasta, joka jo ennen adoptiota on parisuhteen toisen osapuolen lapsi ja siten rekisteröidyn parin perheen jäsen. Perheen sisäinen adoptio siis parantaa lapsen oikeudellista asemaa muuttamatta hänen tosiasiallista elämäntilannettaan. Yhteisadoptiossa sitä vastoin on kysymys perheen ulkopuolisen lapsen ottamisesta rekisteröidyn parin lapseksi. Tällaiseen adoptioon liittyy useimmiten myös lapsen tosiasiallisen elämäntilanteen muuttuminen siten, että hän tulisi vas-

ta adoption myötä rekisteröidyn parin perheen jäseneksi. Koska yhteisadoption mahdollistaminen rekisteröidyille pareille koskettaa perhelainsäädännön perusteita, tällaisen muutoksen tekeminen edellyttää erillistä yhteiskunnallista keskustelua ja valmistelua. Mainituista syistä yhteisadoption mahdollistaminen tässä yhteydessä ei ole mahdollista eikä perusteltua.

Valiokuntakäsittelyssä on myös kiinnitetty huomiota siihen, että esitys mahdollistaa kaksivaiheisen adoption siten, että rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö adoptoi perheen ulkopuolisen lapsen yksin ja sen jälkeen hänen parisuhdekumppaninsa ottaa lapsen ottolapsekseen. Valiokunta toteaa, ettei esitys tuo muutosta siihen jo nykyisin vallitsevaan oikeustilaan, että yksin elävä tai rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi adoptoida perheen ulkopuolisen lapsen yksin. Ulkopuolisen lapsen adoptoimismahdollisuuksia on heikentänyt käytännössä kuitenkin merkittävästi se, että adoptoitavia lapsia on huomattavasti vähemmän kuin adoptiota hakevia ja että adoptiovanhempia valittaessa avio-parit on asetettu sekä kotimaisissa että kansainvälisissä adoptioissa säännönmukaisesti yksinhakijoiden edelle. Edellä todetuina tavoitettavien lasten määrä on viime aikoina entisestäänkin vähentynyt. Jos rekisteröidyssä parisuhteessa elävällä henkilöllä kuitenkin olisi adoptiolapsi, hänen parisuhdekumppaninsa mahdollisesti myöhemmin hakemassa adoptiossa olisi kyse perheen sisäisestä adoptiosta, jonka edellytykset olisi erikseen selvitettävä ottolapsineuvonnassa.

Yksityiskohtaiset perustelut

Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

9 §. Pykälän 3 momenttiin esitetään otettavaksi säännös, jonka mukaan rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on rekisteröidyn parisuhteen aikana tai rekisteröidyn parisuhteen purkauttua kuoleman johdosta yksin ottanut ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain 3 §:ssä sää-

detään äidistä ja mitä kotikuntalain 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä. Viitattujen lakien säännöksiä on tarkoitettu sovellettavaksi vain lapsen toiseen vanhempaan. Kun perheen sisäisen adoption myötä lapsella olisi kaksi äitiä tai kaksi isää, on nyt käsiteltävänä olevan momentin tarkoituksena ratkaista tulkintaongelma siitä, kumpaa vanhemmista pidetään äitinä tai isänä edellä mainittuja säännöksiä sovellettaessa.

Valiokunta toteaa, että jos perheen sisäinen adoptio toteutetaan rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua toisen osapuolen kuoleman johdosta, edellä mainittua tulkintaongelmaa ei synny, sillä ottovanhempi on yksinään lapsen vanhempi. Tämän vuoksi momenttiin sisältyvä rajoitus liittyen rekisteröidyn parisuhteen purkautumiseen kuoleman johdosta on tarpeeton. Edel-

lä esitetyn perusteella valiokunta ehdottaa, että momentista poistetaan seuraavat sanat: "*tai rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua kuoleman johdosta*".

Voimaantulosäännös. Yleisperusteluissa esittämänsä viitaten valiokunta ehdottaa säännöksen 3 momentissa tarkoitettua siirtymäajan pidentämistä esitetystä kahdesta vuodesta kolmeen vuoteen.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotukset).

Valiokunnan muutosehdotukset

Laki

rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rekisteröidystä parisuhteesta 9 päivänä marraskuuta 2001 annetun lain (950/2001) 9 § seuraavasti:

9 §

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on rekisteröidyn parisuhteen aikana (*poist.*) yksin ottanut ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:ssä säädetään äidistä ja mitä kotikuntalain (201/1994) 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä.

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Jos lapseksiottamisen vahvistamista koskeva asia pannaan vireille tuomioistuimessa kolmen vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta, rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin rinnastetaan tätä lakia sovellettaessa henkilöt, joiden rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä. Tällaisessa tapauksessa lapseksiottamisen vahvistaminen edellyttää sen lisäksi, mitä 9 §:n 2 momentista seuraa, että lapseksiottaja on rekisteröidyn parisuhteen aikana osallistunut lapsen hoitoon ja kasvatukseen.

Helsingissä 24 päivänä huhtikuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Heidi Hautala /vihr	Jari Larikka /kok
vpj.	Anna-Maja Henriksson /r	Outi Mäkelä /kok
jäs.	Esko Ahonen /kesk	Johanna Ojala-Niemelä /sd
	Paavo Arhinmäki /vas	Markku Pakkanen /kesk
	Antti Kaikkonen /kesk	Pirkko Ruohonen-Lerner /ps
	Oiva Kaltiokumpu /kesk	Tero Rönni /sd
	Sampsa Kataja /kok	vjäs. Lyly Rajala /kok.
	Krista Kiuru /sd	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila.

VASTALAUSE

Perustelut

Hallituksen esityksen tavoitteena on laajentaa samaa sukupuolta olevien parien oikeuksia siten, että rekisteröityjä parisuhteita pidettäisiin perheinä ja adoptiota perheen sisäisenä adoptiona. Lakiehdotuksen pääpaino on aikuisten oikeuksissa adoption kohteena olevan lapsen oikeuksien jäädessä toissijaiseksi. Adoptiota koskevassa lainsäädännössä tulee aina pyrkiä löytämään lapsen kannalta paras ratkaisu. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 21 artiklassa on korostettu, että lapseksi ottamisen tulee perustua erityisesti lapsen etuun.

Lapsella on oikeus sekä äitiin että isään. Samaa sukupuolta olevien parien oikeus hedelmöityshoitoon on osoitus siitä, että isyyden merkitystä väheksytään. Mietintöön sisältyvä lakiesitys jatkaa samalla linjalla. Perheen sisäisen adoption tarkoituksena on tähän saakka ollut turvata lapselle täysivaltaiset vanhemmat tilanteessa, jossa lapsen biologinen äiti tai isä on kuollut. Samaa sukupuolta olevien parien oikeus perheen sisäiseen adoption saattaa viedä vanhemman myös sellaiselta lapselta, jolla on elossa oleva biologinen vanhempi.

Lapsen tuleminen sisäisen adoption kautta avio- tai rekisteröidyn parin yhteiseksi lapseksi edellyttää kaikissa tilanteissa lapsen suhteen katkaisemista olemassa olevaan, parin ulkopuoliseen, vanhempaan ja hänen sukuunsa. Vanhemmuudesta luopumiseen tarvitaan asianosai-

sen vanhemman suostumus. Vanhemmuudesta luopuminen heikentää lapsen taloudellista, sosiaalista ja juridista asemaa. Voi vain arvioida millaisia psyykkisiä seuraamuksia syntyy lapselle, jonka vanhempi luopuu häneen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Samalla lapsi menettää oikeutensa biologiseen vanhempaansa ja sukuunsa. Yleinen elämäkokemus on osoittanut, että lapsen aikuistua hänelle tulee voimakas tarve selvittää hylätyksi tuleminen syyt ja ottaa yhteys biologiseen vanhempaansa.

Lapsen kannalta adoptiota parempi vaihtoehto olisi oheishuoltajuuden vahvistaminen. Käräjäoikeuksissa vahvistetaan jo nyt oheishuoltajuus samaa sukupuolta olevan parin toiselle osapuolelle.

Entistä monimuotoisimmissa perheissä elävien lasten asema on turvattava vahvistamalla lapsen sidettä vanhempiin ja isovanhempiin sekä sukuun niissäkin tapauksissa, joissa lapsi ei asu toisen vanhempansa kanssa. Vanhemmuus on asia, joka säilyy avioerosta tai uusista parisuhteista huolimatta. Tätä lapsen turvallisuuden kannalta keskeistä periaatetta ei ole mietintöön sisältyvässä lakiehdotuksessa kunnioitettu.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että lakiehdotus hylätään.

Helsingissä 24 päivänä huhtikuuta 2009

Esko Ahonen /kesk
Oiva Kaltiokumpu /kesk
Markku Pakkanen /kesk

Pirkko Ruohonen-Lerner /ps
Lyly Rajala /kok